

Оксана Кудря
(Полтава, Україна)

ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНИХ ТРАДИЦІЯХ

Постановка проблеми. Прилученню учнівської молоді до надбань національної культури сприяє сучасна система освіти, яка базується на національній основі, дає можливість залучення у процес навчання та виховання ідей національної філософії, народних ідеалів та традицій, звичаїв, обрядів. Це забезпечує етнізацію підростаючого покоління, формування у нього національної гідності, почуття поваги до інших народів.

Великі потенційні можливості для прилучення молоді до надбань національної культури має предмет «Трудове навчання». Поєднання теорії з практикою сприяє глибшому усвідомленню учнями вагомості надбань (як матеріальних так і духовних) українців минулого.

У сучасній науці проблема виховання молоді в українських національних традиціях продовжує бути актуальною. Впродовж останнього десятиліття активно досліджувались такі питання: виховання в учнівської та студентської молоді національної самосвідомості у процесі вивчення різних видів декоративно-ужиткового мистецтва; художньо-естетичне виховання підростаючого покоління засобами зображувального, декоративно-прикладного мистецтва та дизайну; формування творчої активності і художньої майстерності на заняттях з декоративно-ужиткового мистецтва тощо.

Аналіз останніх досліджень. Проблемі введення національного компоненту в систему освіти та підвищення ефективності навчально-виховного процесу присвячені дисертаційні дослідження Ю. Коломийця, О. Красовської, Т. Мацейків, Г. Майбороди, О. Малецької, В. Мусієнка, С. Павх, Л. Паламарчук. Вплив народного мистецтва на розвиток особистості став предметом студій відомих науковців – О. Данченка, Д. Джоли, І. Зязюна, В. Лосяка, Д. Тхоржевського та ін.

Проблемі прилучення студентської та учнівської молоді до надбань національної культури у процесі вивчення декоративно-прикладного мистецтва присвятили свої дисертаційні дослідження Ю. Коломієць, В. Мусієнко, Л. Оршанський, В. Радкевич, Л. Савка та ін.

Мета статті. Визначити можливості виховання учнівської молоді в українських національних традиціях у процесі трудового навчання.

Основна частина. Вивчення підростаючим поколінням національної культури і народного мистецтва є однією з важливих проблем педагогіки. Протягом віків кращі традиції відшліфовувались і передавались із покоління у покоління як еталони краси, зразки смаку, національних особливостей, як частина культури народу. Краса предметів, якими користувалась людина у повсякденному житті, виховувала естетичний смак, активізувала оцінку прекрасного.

Важливим завданням сьогодення є передача підростаючому поколінню надбань національної культури українського народу. Звернення до програми трудового навчання для 5-9 класів [5] дає підстави відмітити, що її варіативна складова містить ряд модулів, опанування навчального матеріалу яких

сприятиме активному прилученню учнівської молоді до надбань національної культури. Зокрема, сюди відносяться такі види діяльності: технологія виготовлення вишитих виробів, технологія писанкарства, технологія виготовлення народної ляльки, технологія оздоблення виробів українською народною вишивкою, технологія приготування страв та традиції української національної кухні, технологія плетіння виробів із лози тощо.

Потрібно зауважити, що зміст зазначених вище видів діяльності має неабиякий виховний вплив – формує почуття патріотизму, національної самосвідомості. В умовах сьогодення це є особливо актуальним. Аналіз літератури (В. Кузь, Ю. Руденко, З. Сергійчук, Д. Тхоржевський та ін.) [6] показує, що національна самосвідомість виявляється у повазі людини до національної культури, матеріальних і духовних цінностей свого народу, в усвідомленні нею своєї національної приналежності до певної національної спільності – відчуття національної ідентичності, розуміння спільності, кровного і духовного зв'язку зі своїм народом, знані мови, історичного минулого і сьогодення, усвідомлення ролі своєї національної спільності серед інших національних утворень, повазі й любові до рідного краю, його традицій.

Отже, дієве прилучення учнів до національної культури сприяє вихованню у них національної самосвідомості. Відмітимо, що виховання національної самосвідомості в учнівської молоді є досить ємким і складним процесом. З огляду на це, не можна стверджувати, що в учнів може бути сформована національна самосвідомість тільки засобами одного певного предмету. Такий стан душі учнів формується на основі цілісної системи, що охоплює всі концептуальні положення теорії національної самосвідомості.

Розглянемо потенційні можливості окремих варіативних модулів програми трудового навчання для 5-9 класів для етнізації підростаючого покоління.

Технологія виготовлення вишитих виробів вивчається відповідно програми трудового навчання для 5-9 класів у інваріантній складовій, а також входить як окремий модуль до варіативної складової.

Звертаючись до традицій української культури можна констатувати той факт, що вишивка є важливою складовою народного мистецтва. Вона займала чільне місце у житті українського народу. Вишивка є найбільш поширеним видом оздоблення різних виробів. Вона виконує різноманітні традиційні функції. Серед них важлива роль належить естетичній, пізнавальній, комунікативній, святковій, символічній функціям, а також зоровій передачі інформації від покоління до покоління [1].

В умовах сьогодення вишивка – це висока культура орнаменту, колориту. Вишивка – це мистецтво унікальне, воно стверджує розвиток графічної, живописної культури народу. Це важлива художня цінність, що виконує різноманітні функції – естетичну, пізнавальну і комунікаційну.

Таким чином, українська народна вишивка є одним з найдавніших, найулюбленіших і найпоширеніших видів декоративно-ужиткового

мистецтва. Вишивка – мистецтво всенародне, в якому збережена колективна художня пам'ять. Вишивка як вид народного мистецтва живе, розвивається, збагачується новими аспектами. І в умовах сьогодення важливо передати підрастаючому поколінню надбання національної культури українського народу в сфері вишивального мистецтва.

Технологія писанкарства також представлена у варіативній складовій програми як окремих модулів. Звернення до літературних джерел народознавчого спрямування показало, що українська писанка – це самобутнє явище культури українського народу. Роки незалежності України позитивно позначилися на відродженні та популяризації писанкарства як одного із найдавніших видів народного декоративно-прикладного мистецтва [2; 4].

На даний час процес декорування яєць характеризується використанням поряд з традиційними техніками писанкарства й нетрадиційних. Але саме використання традиційних технік писанкарства, основних елементів орнаменталістики та символіки забезпечує існування писанок, дряпанок, мальованок, крапанок у їх класичному вигляді.

З огляду на вищевказане відмітимо, що популяризація старовинного класичного мистецтва писанкарства серед молоді, залучення до даної мистецької діяльності усіх зацікавлених продовжує бути актуальним і в умовах сьогодення. Ознайомлення у навчальному процесі учнів зі зразками писанок, виконаних традиційними техніками, спрямоване на розвиток у них художнього сприймання, здатності отримувати естетичну насолоду від творів мистецтва та краси навколишнього світу. Залучення ж до практичної діяльності з декорування великодніх яєць має неабиякий навчальний, виховний та розвиваючий потенціал. У процесі практичної роботи відбувається формування у школярів відчуття і розуміння художніх засобів виразності – колориту, форми, композиції, відбувається засвоєння різноманітних технік декорування та мистецька термінологія.

Аналіз змісту варіативної складової програм трудового навчання для 5-9 класів показав, що є можливим вивчення і технології виготовлення народної ляльки. Яскравим, самобутнім зразком української народної іграшки є лялька-мотанка. Українська народна лялька здавна виконувала роль родинного оберега та зв'язку між поколіннями [3]. Лялька-мотанка – це і дитяча іграшка, і оберіг родини й Роду. Видами українських ляльок-мотанок є Баба-берегиня, Дівчина-наречена, Немовля. При виготовленні традиційної ляльки-мотанки учні опановуватимуть класичну технологію її виготовлення з використанням лише тканини та ниток.

Потрібно відзначити, що уроки, на яких йде мова про національну культуру українців, розкриваються традиції, звичаї, обряди, викликають в учнів стійкий інтерес завдяки своїй нестандартності, насиченості навчального матеріалу, емоційному забарвленню.

З метою підвищення виховного впливу уроків трудового навчання навчальний матеріал можна наповнювати зразками усної народної творчості,

адже у ній зосереджена мудрість минулих поколінь, відображена історія народу, прослідковуються моральні цінності українців, відбито їх світогляд, сформульовано віковий досвід у різних сферах життєдіяльності. Яскравими зразками усної народної творчості є вірші, прислів'я, приказки, притчі, загадки тощо. У багатьох з них відбито побут українців, традиції, звичаї у різних сферах діяльності.

Вагомий виховний вплив має вивчення українських символів, символічного значення певних слів, оскільки слова-символи мають національну специфіку. У символах відбита свідомість українців, відображена національна психологія.

У процесі проведення занять з трудового навчання можна повною мірою розкрити зміст сімейних та побутових традицій, обрядів, свят та звичаїв. Роз'яснення їх змісту розкриває образ мислення, світобачення, поглядів на життя українців минулого. Як зазначено рядом науковців, зокрема Р. Захарченком, В. Москальцем, І. Огородниковим, Ю. Руденком, В. Сидоренком, Д. Тхоржевським, традиції «є основним засобом передачі від покоління до покоління диспозицій і вольових структур якостей національного характеру, а отже, потужним чинником формування національної самосвідомості, почуття етнічної ідентичності» [7, с.67]. У даному випадку значної ваги набуває й емоційне спілкування вчителя з учнями, оскільки це дозволяє викликати і підтримувати в учнів стійкий інтерес до традицій, звичаїв, обрядів українського народу, а отже дозволяє дітям глибше осмислювати повідомлюваний матеріал, робити морально-етичні висновки.

Уявлення про менталітет українського народу формується і на основі ознайомлення з циклом календарних свят. На заняттях з трудового навчання є повноцінні можливості для ознайомлення учнів з тим чи іншим релігійним святом з урахуванням спрямованості навчального матеріалу.

Позитивний навчально-виховний вплив матиме ознайомлення учнів з культурно-побутовими традиціями регіону в умовах експозицій краєзнавчого музею чи будь-яких інших центрів національної культури.

Виховання учнів в українських національних традиціях, виховання їх самосвідомості – це процес, що потребує максимальної віддачі від вчителя (емоційної, розумової, фізичної). У даній ситуації особливо важливого значення набуває психолого-педагогічна підготовка майбутніх вчителів трудового навчання, оскільки національно свідомих школярів може виховати лише національно свідомий учитель.

Висновки. Таким чином, предмет «Трудове навчання» має вагомий виховний вплив, оскільки його зміст може бути поданий до опанування учнями в тісному переплетенні з народними традиціями, звичаями, обрядами. Відомості теоретичного характеру будуть неодмінно відображені, застосовані, перевірені під час практичної роботи, а поєднання теорії з практикою сприятиме глибшому усвідомленню учнями вагомості матеріальних та духовних надбань українців минулого.

Розгляд можливостей для прилучення учнів до надбань національної культури засобами змісту трудового навчання показав, що можна ознайомити учнів з технологією виготовлення вишитих виробів, технологією писанкарства, технологією виготовлення народної ляльки, технологією оздоблення виробів українською народною вишивкою, технологією приготування страв та традиціями української національної кухні, технологією плетіння виробів з лози тощо. Зміст зазначених видів діяльності має неабиякий виховний вплив – формує почуття патріотизму, національної самосвідомості, що є особливо актуальним в умовах сьогодення.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Антонович Є.А. Декоративно-прикладне мистецтво / Є.А. Антонович, Р.В. Захарчук-Чугай, М.Є. Степанович – Львів : Світ, 1992. – 272 с.
2. Манько В. Українська народна писанка. – Львів : Монастир Монахів Студитського Уставу, Видавничий відділ «Свічадо», 2001. – 55 с.
3. Найден О.С. Українська народна лялька: [наукове видання] / О.С. Найден. – К. : Стило, 2007. – 240 с.
4. Савчук І. Писанка – невичерпне джерело творчого натхнення // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2006. – № 2. – С. 30 – 33.
5. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів: Трудове навчання, 5-9 класи. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2013. – 80 с.
6. Система виховання національної самосвідомості учнів загальноосвітньої школи: Методичний посібник для вчителів / за ред. акад. Д.О. Тхоржевського. – Тернопіль : Видавничий відділ ТДПУ. – 296 с.
7. Теоретичні засади виховання національної самосвідомості. Програма спец. курсу і навчальний посібник / За ред. Д.О. Тхоржевського. – К. : ІЗМН, 1998. – 150 с.

*Наталія Свиридюк
(Полтава, Україна)*

ВИШИВКИ В ОЗДОБЛЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ЛЯЛЬКИ ЗА ЗРАЗКАМИ ТВОРІВ В.С. РОЇК

Етнічне, психологічне мистецьке значення народної іграшки для розуміння світовідчуття українців неможливо перебільшити. Традиційна народна лялька несе в собі генетичну пам'ять народу. Вузлові ляльки Середньої Наддніпрянщини традиційно створювалися без допомоги голки, шляхом прикручування, прив'язування до голови – вузлика шматочків тканини. Ляльки ці позбавлені рис обличчя але завдяки грі кольорів, фактури тканини та вишивки кожна має свій образ, характер.

В останні роки лялькова культура України почала активно розвиватися. З'явилося багато майстрів чиї ляльки за визначенням Найдена О.С.: «...пластично, іконографічно, декоративно подібні до селянських автентичних ляльок Середньої Наддніпрянщини. Тих «княгинь», «наречених» якими здебільшого бабусі тішили своїх онучок готуючи їх до майбутнього материнства»[2, с. 145]